

Les obres del teatre romà de Sagunt, declarades il·legals

Pedra sobre pedra

El Tribunal Superior de Justícia de València ha declarat il·legal la reforma del teatre de Sagunt. Sota aquesta decisió hi ha un enfrontament polític difícil d'amagar.

Eren temps d'eufòria cultural. Després de les tenebres a què la UCD havia sotmès el panorama de la il·lustració al País Valencià, el partit socialista arribava a la Generalitat amb el confort de la majoria absoluta. L'ominós record d'Amparo Cabanes, la consellera anticatalanista més ferroç de la transició, quedava esborrat pel somriure elegant de Cebrià Ciscar, un conseller ple d'idees, de projectes i de ganys.

De la seua mà vindria l'intent de convertir la pseudoruïna del teatre romà de Sagunt (el Camp de Morvedre) en un espai de cultura activa. Per a fer-ho, Tomàs Llorens, aleshores director general de Patrimoni i ara director del centre d'art Reina Sofia, va encarregar el projecte a dos arquitectes: Manuel Portaceli, un dels noms més reconeguts a València, i Giorgio Grassi, una autoritat europea de prestigi innegable; un tàndem que ja havia treballant en cooperació en la restauració d'altres monuments a Xàtiva i que donava un *caché* difícil d'igualar.

Però no tot havia de ser un camí fressat. El PSOE havia aconseguit una bona part del seu poder gràcies a les cessions i els pactes amb la virulència conservadora, i si les qüestions lingüístiques o de símbols havien hagut de disfressar-se sota màscares tan fràgils com les de Comunitat Valenciana o "valencià", les forces de la rancieta van demanar que tot es fera igual. Era la seua manera d'exigir que no es fera res, incloent-hi, òbviament, la reforma del teatre de Sagunt.

Cebrià Ciscar, envoltat del confortable consens que la seua figura havia generat entre la intel·lectualitat local, no va mesurar aquest perill. Enfront de la insistència del diputat del Partit Popular, Juan Marco Molines, a qui no agradava el projecte, va ser contundent: "Si considera que les obres del teatre són il·legals, vaja vostè als tribunals". Marco Molines amb tenacitat, ho va fer, a títol personal, sense l'ajuda

institucional del seu partit, i ha guanyat. La seua experiència com a delegat provincial del Ministeri espanyol de Cultura durant els anys 1978-1982, de la mà de la UCD, li va ser més que suficient. La resistència, també, seria poca.

La setmana passada, la sala primera contenciosa administrativa del tribunal superior de justícia valenciana prenia en consideració el recurs interposat per Marco Molines i declarava il·legals les obres de rehabilitació del teatre de Sagunt.

L'argument bàsic és que el projecte de Grassi i Portaceli contradiu l'article 39 de la llei de patrimoni, una llei aprovada per majoria socialista. L'article té una redacció que es presta a les interpretacions: "En el cas de béns immobles, les actuacions aniran encaminades a la seua conservació, consolidació i rehabilitació i evitaran els intents de reconstrucció, tret que s'utilitzen parts originals i se'n puga provar l'autenticitat. Si s'hagueren d'afegir materials o parts indispensables per a la seua estabilitat o manteniment, les addicions hauran de ser reconeixibles i evitar confusions mimètiques".

QUINZE A ZERO

La mateixa vesprada que es va fer pública la sentència, el conseller de Cultura, Andreu López, assegurava que, tot i acatar la sentència, pensaven presentar un recurs en contra al Tribunal Suprem i no tenien cap intenció d'aturar les obres. Marco Molines, molt segur, manifestava que atorgaria a la conselleria l'oportunitat de paraitzar les obres en set dies: "crec -va afegir- que per un principi d'ètica haurien de ser ells els que les paralitzaren. Si no, demanaré a la sala que faça efectiva la sentència". Aquesta demanda es pot estendre també a l'eliminació de la il·legalitat, és a dir, a enderrocar tot el que s'ha construït. L'advocat, a més, no es va estar de recordar al seu desafiator: "El més perjudicat

Cebrià Ciscar i Andreu López han perdut el repte

serà, és clar, el senyor Ciscar, que es presenta a unes eleccions..."

La decisió del tribunal, presa per l'acclaparadora unanimitat de quinze vots a zero, ha significat el final per a un primer acte en un confrontament que ha superat de molt el terreny de l'arquitectura. Falles, diaris, cavalcades festives, televisions privades, qualsevol lloc era bo per a un debat popular que no podia evitar fer una pudor agra a "batalla de València", miraculosament reencarnada en l'àmbit de l'arqueologia.

Quan el projecte va ser exposat al públic a l'ajuntament de Sagunt, res no feia pensar que les coses arribarien a crispar-se tant. Les objeccions presentades no arribaren més enllà d'unes quantes protestes simbòliques. El consistori, per la seua banda, compost en aquell moment per una coalició del partit CDS amb alguns inde-

que el primer llançà a Marco Molines (baix). La rehabilitació pretenia protegir la pedra, reconstruir l'escena i fer òptim el teatre per a les representacions.

RAFA GIL

pendents, va decidir donar la llicència d'obres al juny del 1989.

La primera fase del projecte, la neteja de molts dels treballs anteriors de restauració duts a terme de manera poc o gens respectuosa amb el monument, no va tenir cap incidència entre el públic. Va ser la segona, la que es dedicava a rehabilitar les grades i el cos escènic, la que va provocar tota la polèmica.

Més d'un es va quedar bocabadat quan va veure que sobre la falsa escena —no tenia més de 60 anys d'antiguitat— va començar a elevar-se una impressionant pantalla de rajola que tapava al públic, situat en les grades, la vista del poble i de la costa. Però tampoc això va ser motiu de polèmica. Encara que a Sagunt, les obres es veien ara amb escepticisme i una part del poble començava a clamar contra la “destrucció” del seu teatre, les obres avançaven

a bon ritme i el debat no havia arribat a la societat valenciana. Ja abans, el 31 de juliol del 90 Juan Marco Molines havia interposat un recurs de reposició contra el projecte. Uns mesos més tard, després de ser desestimat, es va convertir en recurs contenciós administratiu.

LA POLÈMICA ETERNA

Calgué esperar fins a l'estiu del 92 perquè, de la mà del diari *Las Provincias*, la rehabilitació del teatre saguntí es convertiria en un *casus belli* per a desenterrar la destrucció de la valenciania ferida. La tesi, en resum, era la següent: la rehabilitació del teatre no servia més que per a destruir-lo; destruir-lo era eradicar una de les senyes històriques més importants per als valencians i, en definitiva, els seus promotors i els seus autors, és a dir l'administració so-

cialista i el binomi Grassi-Portaceli, no pretenien sinó continuar amb la campanya de despersonalització contra la identitat del Regne de València. La relació entre aquest cas i els antics i sagnants debats de la llengua i els símbols era innegable.

La contínua i forta campanya del rotatiu valencià va sorprendre uns i altres. Les forces conservadores no havien previst que allà es trobava un filó molt rendible i, tot i que UV i PP s'enganxaren prompte a la roda que M. Consuelo Reyna, directora del diari, havia posat en marxa, ja havien quedat condemnades a fer-hi un paper molt secundari. Més d'un ideòleg popular es va penedir de no haver donat el suport del partit a la iniciativa del seu afiliat Marco Molines.

Per la banda socialista hi havia hagut molts canvis: Ciscar se n'havia anat a Madrid per evitar problemes amb la cúpula

L'imperi de les pseudoruïnes

A la vegada que responia a la sentència amb la decisió de recórrer contra ella davant el Tribunal Suprem, el conseller de Cultura de la Generalitat valenciana, Andreu López, feia pública la seua preocupació per la inseguretat jurídica que aquesta sentència podia representar per a les futures actuacions de l'àrea de patrimoni. El conseller va citar la recuperació de la cúpula del museu de Sant Pius Cinquè, un element del que no quedava cap vestigi més que plànols i dibuixos i la de les mateixes muralles de Sagunt.

La situació és molt més corrent del que sembla. Davant l'enquestador, el ciutadà de Barcelona ho dubta molt poc: ¿De quin estil és la catedral de Barcelona? Gòtic. En la ment de qui respon, la paraula gòtic sol anar unida a un concepte més o menys concret segons el nivell d'estudis però que, en qualsevol cas, remet a uns quant segles abans de l'època en què ens trobem. La realitat, que la façana és neogòtica i va ser finalitzada a principis de segle, causaria estupor, si no indignació, a una bona part dels hipotètics enquestats.

La tendència a classificar els monuments segons l'època en la qual han tingut el seu origen o a reduir a l'estil que més es deixa veure a simple vista el de tot un conjunt és, potser, útil com a eina d'ensenyament però nefasta a l'hora de plantejar un debat com el que ara afecta al teatre ¿romà? de Sagunt. Els exemples d'eclecticisme i de reconstrucció sobre reconstrucció són constants. El Palau de la Generalitat de València, acabat de construir durant el segle XVI és generalment classificat com a exemplar màxim del gòtic civil valencià, tot i que una de les dues

torres que l'adornen va ser construïda després de la guerra civil. A la mateixa ciutat, el palau del Marquès de Dosaigües, qualificat com a un exemple magnífic del barroc per les decoracions que abarroten les seues façanes, no és barroc

¿Quina de les dues torres és del segle XX?

RAFA GIL

més que pel seu origen i la seua estructura. Aquesta decoració exterior no prové dels segles XVII ni XVIII sinó del XIX i va ser fet amb tota la intenció d'imitar un estil ja *demodé*, sense que això li reste el seu valor artístic. L'edifici, a més, va ser ampliat en els anys setanta per a donar cabuda al museu de ceràmica González Martí utilitzant com a patró el mimetisme que ara condemna la llei de patrimoni.

D'aquesta manera, desfiguracions que, en un principi, degueren ser més que evi-

La façana neogòtica de la catedral de Barcelona, font d'equívocs.

PHATS I CAMPS

dents, a l'últim es converteixen en una peça més del monument en l'opinió popular que, ràpidament confessa que la peça ha estat tal com ells la veuen "tota la vida". L'embolcall castrense del Palau dels reis de Mallorca de Perpinyà resulta per a molts ciutadans de la capital de la Catalunya Nord tan genuí com el mateix palau i, és clar, contemporani. En sentit estricte, doncs, romanticismes a banda, el teatre de Sagunt era tan romà abans com després de l'actuació de Portaceli i Grassi.

La llei de patrimoni, però, s'ha sumat a aquest desconcert històric amb la seua redacció equívoca. ¿Reconstruir, rehabilitar, restaurar? Si els experts ho tenien clar, la llei els ho farà tèrbol i si no ho tenien, la llei no els ajudarà gens.

lermista, darrere van arribar Antoni Escararé i, finalment, Andreu López. Els directores generals de patrimoni també havien canviat; primer va ser Evangelina Rodríguez, defensora a mort de la idea de la reforma, i després Josep Maria Morera, amb qui la directora de *Las Provincias* tenia ja una guerra especial des que Morera va dirigir la Mostra de Cinema del Mediterrani.

Pel diari degà de la ciutat tot valia per anar contra la rehabilitació-reconstrucció. La reforma es va convertir en una gran "cambra de bany enrajolada", en al·lusió al marbre que cobria la desprotegida pedra de les graderies, i erudits, arqueòlegs i arquitectes, que sortien com bolets, insistien a dir que l'obra era una destrucció inadmissible. Entre els noms, però, hi havia alguns de ben coneguts: José Aparicio López, arqueòleg de la Diputació Provincial de València, més conegut per ser el secretari de l'Acadèmia de Cultura Valenciana,

la inventora de l'*idioma valencià*, o Javier Domínguez, arquitecte impulsor, amb l'Associació de Profesionales Universitarios, reducte dels antics membres del grup ultra Alternativa Universitaria, de la rehabilitació-reforma-adequació-reconstrucció del monestir del Puig com a residència per als reis d'Espanya en les seues possibles visites a València.

La flama de *Las Provincias* calava en altres mitjans: *El Mundo*, *Abc* i *El Heraldo de Aragón* s'incorporaven a la batalla púnica per la defensa de la ruïna, la falsa ruïna. Perquè fins a aquell moment, poques eren les oportunitats que tenien els dos arquitectes d'explicar la intenció de la seua obra. La primera conclusió dels estudis previs al projecte, que els provocadors de la polèmica no han volgut esbombar, és que el teatre romà de Sagunt té poca cosa de romà. Les restes del que es va fer en l'època de l'emperador Tiberi, aquell a qui agradava banyar-se amb nadons perquè li excitava la líbido, no són ni el 20% del monument actual. Durant la guerra del francès va ser gairebé destruït per "imperatius militars". La resta respon a nombroses intervencions fetes al llarg dels segles amb diversa orientació i intenció. Més de 40 en van ser fetes durant el present segle sota la consigna d'intensificar el pintoresquisme ruïnós del teatre més aviat que de recuperar el monument i frenar-ne la destrucció. Pedres del teatre hi ha al monestir de Sant Miquel dels Reis a València, a l'església arxiprestal de Sagunt, a diverses cases de la localitat i convertides en calç o *souvenir* per a turistes romàntics i maledu-

J. S.

La decoració del palau del Marquès de Dosaigües, barroc del segle XIX.

18XIU

L'escena del teatre té les dimensions de les romanes, però ha causat estupor.

RIEFA GIL

cats en llocs insospitats de la geografia valenciana.

En entrevista concedida a EL TEMPS (Vegeu núm. 462) Giorgio Grassi insistia: "No estem llevant al teatre la seua qualitat de ruïna, quant a ruïna arqueològica. El que canvia és la seua aparença de natura morta". Els opositors volien això: una natura morta, ben morta. La campanya continuava i pel desembre de l'any olímpic unes pintades en llatí tacaven l'immaculat marbre blanc que havia cobert la pedra de no sé sap ben bé quin temps. Les frases reproduïen consignes de l'antic imperi romà i alguna altra més moderna de caràcter totalment feixista. El *fanzine Bandera Negra*, portaveu del grup neonazi valencià Acció Radical, celebrava la jugada i s'incorporava a la lluita per preservar la ruïna de les intervencions destructores.

Però no només eren *fanzines* "nacional-revolucionaris" els que es feien ressò de la polèmica; la cadena privada Tele 5 havia dut Javier Domínguez a l'espai "Burradas" del programa *Hablando se entiende la gente* on la reforma va rebre de l'inefable José Luis Coll la qualificació que intitula l'espai. El repte de veure qui la deia més grossa va ser recollit per la falla Sant Josep del Port de Sagunt que va crear un llibre d'opinions sobre les obres i moltes altres comissions que van decidir incorporar el tema a les seues minirepresentacions de la cavalcada del ninot.

La distància entre el debat que l'obra havia produït en l'àmbit professional i la brega convulsada per *Las Provincias* i els seus seguidors era ja infinita. M. Consuelo Reyna arribava, en una cabriola de sofisticació, a demanar l'ajuda de la reina Sofia en virtut de la presidència que aquesta

exerceix en una societat de protecció del patrimoni cultural: "Per favor, majestat, sols us demane que, com a presidenta d'Hispania Nostra, intercediu per nosaltres."

DOCUMENTS SENSE EIXIDA

Mentrestant, el procés judicial continuava endavant. El tribunal va visitar les obres i va exigir a una banda i altra documents que provaren la legalitat o il·legalitat del projecte. Marco Molines va esgrimir un informe de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, que indicava que la reconstrucció "podia desvirtuar la memòria històrica del monument". Aquesta mateixa acadèmia, temps enrere, havia confós el teatre romà amb un de grec, precisament per la desaparició de l'escenari que ara Grassi i Portaceli han re-

nal. La desgana de l'administració autonòmica per un plet que no va creure mai que podria perdre va ser decisiva per al resultat final. Només li calia l'ajuda d'una llei de patrimoni, redactada de forma timorata i ambigua. Preguntats en conferència de premsa sobre si l'article 39 estava redactat de manera equívoca, Evangelina Rodríguez, present en un racó de la sala, hi va assentir enèrgicament, Manuel Portaceli va dir que sí i el conseller Andreu López va limitar-se a consignar que la redacció era "conseqüència de la crispació del moment de l'aprovació de la llei".

Tard arribava la carta en què més de cent professionals i artistes de la talla de Bohigas, Moneo, Solà Morales, Andreu Alfaro, Alvaro Siza Veira o Gae Aulenti manifestaven el seu suport a un projecte que consideraven respectuós i exemplar. Era

Giorgio Grassi, a l'esquerra, i Manuel Portaceli, a la dreta, són, potser, els qui menys han parlat en la polèmica.

IKONO

construït per a tornar el sentit original a la construcció.

La setmana passada, en conferència de premsa, el conseller de Cultura, Andreu López, va lamentar que el tribunal no haguera considerat els informes que els tècnics de la Conselleria van fer a favor de l'obra, ni tampoc el dictamen positiu que va realitzar el Consell Valencià de Cultura. Les raons d'aquest menyspreu poden ser diverses però, probablement, la més important és el fet que la Conselleria no els va aportar quan li van ser demanats. Només l'Ajuntament de Sagunt, codemandat pel fet d'haver donat la llicència d'obres, va presentar un informe realitzat pel director del departament de projectes de la Universitat Politècnica de València, José M. Lozano Velasco, que la sala va desestimar perquè no va ser signat per cap departament o institució i només tenia títol perso-

un colp d'efecte guardat massa temps en la mànega que ara servirà per animar el debat al si del Tribunal Suprem. Un Tribunal que pot, i ara sí que sembla que els socialistes han vist el perill, posar fi a una idea que s'ha convertit en la bandera de la renovació contra les hosts del pintoresquisme més falsificador.

La discussió, malgrat la polèmica, no és nova. Massa factors oloren a vell. Una llei redactada amb intenció "conciliadora" que acaba girant-se en contra dels seus creadors, un advocat justicier que ve dels temps de la UCD, una sala del tribunal que ja és popular per altres sentències com la que prohibia a la Universitat anomenar català a la llengua dels valencians... Per a moltes coses, arqueologia inclosa, la història del País Valencià sembla que s'ha detingut en la trista dècada dels setanta.

Jordi Sebastià